

BARTOSZ OSIEWICZ

Motyw nadziei w najnowszej poezji Dmitrija Strocewa

The motif of hope in Dmitry Strotsev's latest poetry

Abstract. This article is devoted to the analysis of the motif of hope in the latest poetry of the Belarusian independent poet Dmitry Strotsev. The peaceful Belarusian revolution of 2020 became a source of inspiration for Strotsev and influenced the form and content of his latest works. The methodological basis of the research is focused on the observations on hope made by the French philosopher Gabriel Honoré Marcel in the essay *Outline of the phenomenology and metaphysics of hope* (1942), and by the priest Józef Tischner in the essay *Binding of Hope* (1973). In Strotsev's latest poetry, the theme of hope is combined with the heroic peaceful struggle for freedom undertaken by Belarusian society and is inscribed in an intertextual dialogue with the Bible. The poet presents a collective portrait of people filled with hope, which is an impulse for them to act. It shows society at the time of a test of enslavement. The answer to enslavement is opposition born of hope. The experience of heroism also flows from hope. Strotsev's works not only immortalize the people who fought for freedom, but also multiply the hope inherent in all those who take up a heroic fight against evil. Hope allows them to visualize the "fragility" and "impermanence" of evil. It is also a comfort to those who are suffering from loss. It also helps not to succumb to despair.

Keywords: Dmitry Strotsev, modern Belarusian poetry, hope, freedom, religion

Bartosz Osiewicz, Adam Mickiewicz University, Poznań – Poland, osiebar@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-2208-5386>

Miejmy nadzieję!... nie tę lichą, marną,
Co rdzeń spróchniały w wątły kwiat ubiera,
Lecz tę niezłomną, która tkwi jak ziarno
Przyszłych poświęceń w duszy bohatera.

Adam Asnyk, *Miejmy nadzieję!*
(Asnyk, źródło elektroniczne)

Komitet Naukowy XVII Międzynarodowej Konferencji „Rusycystyka europejska a współczesność” przedmiotem namysłu w sekcji literaturoznawczej zaproponował uczynić topos nadziei. Zdaniem organizatorów, temat ów „w warunkach pandemii oraz skomplikowanej sytuacji społeczno-politycznej wydaje się tym, czego wszyscy oczekujemy i o czym myślimy”. W ich opinii „w czasach wielkiej próby

nadzieja obok wiary i miłości jest jednym z elementów triady, najchętniej wykorzystywanym przez twórców” (*Zaproszenie na konferencję*, źródło elektroniczne).

Jednym z nich niewątpliwie pozostaje Dmitrij Strocew (ur. 1963) – białoruski poeta niezależny tworzący w języku rosyjskim. Jego przygoda z liryką rozpoczęła się niemal 40 lat temu. Jako młody absolwent architektury zainteresował się sztuką słowa. Szybko odnalazł autorską formę wyrazu poetyckiego, pozostając jednocześnie w orbicie wpływów takich twórców liryki, jak Wielimir Chlebnikow, Leonid Aronzon, Josif Brodski, Jelena Szwarz, Olga Siedakowa, Wieniamin Błażenny i in. Od lat 80. minionego stulecia udało mu się opublikować kilkanaście tomów poetyckich [wśród najważniejszych można wymienić m.in. 38 (38, 1990), *Виноград* (*Winogrono*, 2007), *Бутылки света* (*Butelki światła*, 2009), *Газета* (*Gazeta*, 2012), *Шаг* (*Krok*, 2015)]¹ (zob. Strocew 1990, 2007, 2009, 2012, 2015). Jego utwory ukazały się również w przekładach na język angielski, białoruski, niemiecki, polski, tamilski, ukraiński, włoski i in.², doczekały się także opinii krytyków oraz badaczy literatury (Davydenkov, źródło elektroniczne; Hadanovič, źródło elektroniczne; Markitantova 2008, 2012; Ananko, Kiršbaum, źródło elektroniczne; Osiewicz; Svetašova). Strocew jest członkiem Białoruskiego PEN Clubu i Związku Pisarzy Białoruskich, a od 2007 roku laureatem nagrody literackiej *Русская премия*, przyznawanej twórcom rosyjskojęzycznym mieszkającym poza Rosją. W 2020 roku razem z białoruską poetką Hanną Komar został wyróżniony nagrodą Norwegian Authors Union Freedom of Speech Award (*Hanna Komar*, źródło elektroniczne). W 2021 roku otrzymał nagrodę Fundacji Biblioteki im. Vaclava Havla Disturbing the Peace Award to a Courageous Writer at Risk (*Dmitri Strotsev Wins...*, źródło elektroniczne). W czasie pandemii COVID-19 przy zastosowaniu narzędzi teleinformatycznych Strocew był częstym uczestnikiem spotkań autorskich (zob. np. *Presentazione del libro...*, źródło elektroniczne) oraz konferencji i sympozjów naukowych. Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej (obecnie Instytut Filologii Wschodniosłowiańskich) Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w formie zdalnej miał zaszczyt gościć poetę na Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Od powstania słuckiego po białoruską rewolucję (1920–2020). Dyskurs oporu”, na której 9 marca 2021 roku wystąpił z referatem *Искусство народного неповиновения*.

Aby uniknąć nieporozumień natury metodologicznej, na wstępie niniejszego szkicu pragnę zdefiniować samo pojęcie najnowszej poezji Strocewa. Terminem

¹ W niniejszym artykule polskie tytuły utworów powstałych w języku rosyjskim przytaczam w wersji zaproponowanej przez tłumacza. Tytuły nieprzełożone dotąd na język polski podaję we własnym przekładzie filologicznym.

² *Dmitry Strotsev in Oxford*, źródło elektroniczne; *Dmitry Strotsev's poem...*, źródło elektroniczne; *The golden age...*, źródło elektroniczne; Strocew 2020, 2021; Strotsev; Strocew 2019, *hierarchowie...*, źródło elektroniczne; Walczak.

tym określam wiersze białoruskiego twórcy napisane pomiędzy czerwcem 2020 a kwietniem 2021 roku. Czynnikiem intensyfikującym proces twórczy oraz kształtującym formę i treść przekazu poetyckiego Strocewa okazały się dramatyczne wydarzenia na Białorusi zapoczątkowane 9 sierpnia 2020 roku. Zakwestionowane przez Białorusinów oraz nieuznane przez społeczność międzynarodową wyniki wyborów prezydenckich, w których po raz kolejny – według oficjalnych danych – przytłaczające zwycięstwo odniósł Aleksandr Łukaszenka, dały początek fali pokojowych protestów krwawo stłumionych przez władze. Wnikliwym obserwatorem i komentatorem tych wydarzeń pozostaje Strocew, uwieczniający je w słowie poetyckim publikowanym w internecie.

Najnowszą poezję niezależnego białoruskiego literata przenika duch nadziei, który staje się jednym z jej najistotniejszych motywów. Jego obecność wynika bezpośrednio z rzeczywistości pozatekstowej. Dostrzega to inny białoruski poeta, tłumacz i literaturoznawca Andriej Chadanowicz, który, przeciwstawiając nadzieję rozpacz, umiejscawia ją w szerszym kręgu pojęć i opozycji, ewokowanych poezją Strocewa: „Так получилось, что протест и солидарность, ненависть и любовь, отчаяние и надежда, страх и победа над ним находят в сегодняшней Беларуси свое выражение в стихах” (Hadanovič, źródło elektroniczne). Podstawą metodologiczną niniejszego artykułu uczynię obserwacje dotyczące nadziei poczynione przez francuskiego filozofa Gabriela Honoré Marcela w eseju *Zarys fenomenologii i metafizyki nadziei* (*Esquisse d'une phénoménologie et d'une métaphysique de l'espérance*, 1942) oraz księdza Józefa Tischnera w eseju *Wiązania nadziei* (1973). Dostrzeżona przez literaturoznawców głęboka religijność świata poetyckiego Strocewa (zob. np. Dark; Osiewicz) uzasadnia spojrzenie na jego lirykę przez pryzmat myśli wspomnianych filozofów religijnych. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na naznaczony niewolą kontekst historyczno-społeczny, w którym powstały obfitujące w nadzieję wiersze Strocewa (upominająca się o demokrację współczesna Białoruś) i poświęcone nadziei teksty Marcela (okupowana Francja) oraz Tischnera (Polska lat 70.).

Punktem wyjścia do dalszych rozważań uczynię jednak słownikową definicję nadziei. *Słownik języka polskiego* pod redakcją Mieczysława Szymczaka podpowiada, że nadzieja to „oczekiwanie spełnienia się czegoś pożądanego; ufność, że się to spełni, urzeczywistni” (Szymczak 255). Marcel, rozumiejąc nadzieję w podobny sposób, dodatkowo twierdzi, że uzasadnione jest postrzeganie nadziei jako cnoty, argumentuje, iż „każda cnota jest specyfikacją pewnej siły wewnętrznej” (Marcel 65). Trwać w nadziei to, jego zdaniem, „pozostawać wiernym w godzinach ciemności temu, co początkowo było jedynie natchnieniem, uniesieniem czy zachwytem” (Marcel 65). Mówiąc o nadziei, Marcel posługuje się pojęciem próby („osobistej” „bądź zbiorowej”), którą postrzega jako rodzaj niewoli. Osoba zniewolona funkcjonuje w warunkach „narzuconych w drodze zewnętrznej

przymusu”, a jej działania podlegają różnego typu ograniczeniom (Marcel 30). Nadzieja jest światłem rozświetlającym mrok. Dzięki niej można zmierzyć się z chorobą czy dążyć do odzyskania wolności. Jest więc „odpowiedzią bytu na próbę” (Marcel 30). Tischner z kolei wiąże nadzieję z doświadczeniem heroizmu. „Heroizm człowieka – pisze Tischner – wyrasta z najbardziej intymnych doświadczeń nadziei” (Tischner 301) i dodaje: „Człowiek jest zdolny do heroizmu tylko w imię jakiejś nadziei. Jest tak, ponieważ heroizm wymaga świata, w którym zachowany jest ruch wartości” (Tischner 301). Najbardziej wymownym symbolem heroizmu może być śmierć męczeńska (Tischner 294–295). W najnowszej poezji Strocewa motyw nadziei łączy się bezpośrednio z heroiczną pokojową walką o wolność podjętą przez białoruskie społeczeństwo i zostaje wpisany w dialog intertekstualny z Biblią, będącą dla poety niewyczerpanym źródłem inspiracji. Próba dla uwiecznionych w poezji Strocewa Białorusinów jest niewola. Chęć jej pokonania nie jest jedynie chwilowym impulsem, lecz konsekwentnym działaniem wynikającym z głębokiego wewnętrznego przeświadczenia o jego sensowności i efektywności. Nie byłoby ono możliwe bez heroizmu, którego fundamentem jest właśnie nadzieja.

W eseju *Zarys fenomenologii i metafizyki nadziei*, napisanym w czasie okupacji w Le Peuch w styczniu 1942 roku, Marcel kreśli relacje zachodzące między nadzieją a walką o wolność. Uczony powołuje się przy tym na przykład patriotę, który nie traci nadziei „co do wyzwolenia swej tymczasowo okupowanej ojczyzny”; „całą swą istotą przeciwstawia się uznaniu faktu, że noc, która zapadła nad jego krajem, mogłaby być czymś nieodwołalnym; twierdzi, że jest to jakieś przejściowe zaciemnienie” (Marcel 49). Zdaniem Marcela, rozpacz owego patriotę „równałaby się dezercji”, „byłoby to przejście na stronę nieprzyjaciela” (Marcel 49–50). Nadzieja na wyzwolenie jest więc uczestnictwem w jego przygotowaniu, zaś podawanie w wątpliwość zwycięstwa to zmniejszanie jego szans (Marcel 50). Innymi słowy, „mając nadzieję – pisze Marcel – mam świadomość umacniania, a rozpaczając czy zwyczajnie wątpiąc – rozluźniania, zrywania pewnej więzi, jaka łączy mnie z tym, co wchodzi w grę. Więż ta jest w sposób oczywisty z istoty swej religijna” (Marcel 50).

Bywa, że nadzieja, „rozwija się w kręgu «my», czyli w kręgu braterstwa”. Wtedy „podtrzymujemy się wzajemnie naszą nadzieją” (Marcel 52). Duch braterstwa i nadziei przenika autobiograficzny w swej istocie wiersz *мы с женой* (*my z żoną*, 13.08.2020). Strocew, konstruując zbiorowy podmiot liryczny, którym są białoruscy patrioci, a jednocześnie osoby sobie najbliższe – mąż i żona, podkreśla ideę braterstwa – w tym przypadku więzi łączącej ludzi na poziomie wspólnoty rodzinnej i narodowej. Stanowiący jedność zbiorowy podmiot liryczny pragnie zademonstrować sprzeciw, solidarnie stawić opór złu, którego ucieleśnieniem w tekście artystycznym jest postać smoka. Obecność „bezpartyjnych

i nieuzbrojonych ludzi” na ulicach Mińska, walczących o bezpieczeństwo oraz przyszłość swoich dzieci, jest determinowana nadzieją. Nie przeszkadza im śmiertelne zmęczenie i realne zagrożenie życia. Podobnie rzecz ma się w wierszu *как удивительно (jak wspaniale, 23.08.2020)* zakończonym słowami „мы дико устали / мы победим” (Strocev, *kak udivitel'no*, źródło elektroniczne). Utwór zainspirowany rzeczywistymi wydarzeniami – niedzielnym protestem 23 sierpnia 2020 roku – zawiera „poetyckie migawki” tamtych chwil. Strocev umieszcza w nim przetransponowane literacko powszechnie znane z przekazów medialnych kadry, na których białoruski prezydent w kamizelce kuloodpornej z karabinem w ręku wysiada z helikoptera („лукашенко покидает дворец / прямо в эти секунды // нет дракон опять возвращается / с автоматом в клешне”) (Strocev, *kak udivitel'no*, źródło elektroniczne). Przeciwwagą dla nich jest obraz wspólnoty stworzony przez poetę w nawiązaniu do Biblii (żywe pozostają skojarzenia z Listem do Galatów: „Jeden drugiego brzemiona noście i tak wypełniajcie prawo Chrystusowe”, Gal 6, 2). Drugi człowiek staje się darem i oparciem. Poczucie jedności pozwala zamienić „zwierzęcy strach” w „wolność i szczęście”:

как удивительно
все же привести на площадь подругу [...]

взявшись за руки пройти по проспекту
как в последний раз
и вдруг на площади задышать
свободно [...]

может эти двое из всех
движутся в наше безумие
на расстрел [...] (Strocev, *kak udivitel'no*, źródło elektroniczne).

Nadzieja na zwycięstwo łączy uczestników wielotysięcznych pokojowych marszów, którzy są jak kropla drażąca skałę, jak wartki potok tworzący ocean ludzkich istnień. Obrazy te z fotograficzną precyzją utrwalone zostały w lirykach *Так побеждаем (Tak zwyciężamy, 10.09.2020)*, *Чудо (Cud, 5.10.2020)* czy *минское море на партизанском (morze mińskie na prospekcie partyzanczim, 20.10.2020)*. Strocev, szkicując zbiorowy portret bohaterskiego społeczeństwa białoruskiego, które dzięki nadziei pokonało strach, wykazało się hartem ducha, przezwyciężyło apatię, podejmuje również temat heroizmu. Tischner przekonuje, iż:

zachodzi ścisły związek między nadzieją człowieka a heroizmem, do jakiego człowiek czuje się zdolny. Polega to najpierw na tym, że nadzieja umożliwia heroizm. Kto stracił wszelką nadzieję, ten zagubił także podstawę dla heroizmu. Gdybyśmy chcieli w takim człowieku odbu-

dować jego heroizm, musielibyśmy zacząć od odbudowania jakiejś nadziei. Ale można powiedzieć jeszcze coś więcej; jaka jest ludzka nadzieja, taki jest ludzki heroizm. Nadzieja głodnych rodzi heroizm walki z głodem, nadzieja ciekawych rodzi heroizm walki z niewiedzą, nadzieja niewolników rodzi heroizm walki o wolność (Tischner 294–295).

Strocew nie ma wątpliwości, że heroizm zniewolonych Białorusinów wypływa bezpośrednio z doświadczenia nadziei. Zbiorowy bohater jego liryki połączony duchem braterstwa dzięki nadziei jest w stanie dokonać cudu. Jego projekcją są obecne w wierszu *Чыдо* biblijne reminiscencje. Ulice Mińska, po których płyną „ludzkie potoki”, stają się Kaną Galilejską, w której następuje przemienienie wody w wino. Poprzez wyraźną aluzję do pierwszego cudu Jezusa (por. J 2, 1–11) Strocew mówi o cudownej przemianie zachodzącej w świadomości ludzi, którzy pokonali niemoc, przestali żyć siłą bezwładu i uzyskali zdolność do działania. Odwołując się do tradycji biblijnej, poeta kieruje swoje myśli ku przyszłości, poprzez symbol wina utożsamianej z „epoką mesjańską” (por. Sesboué). Nie można jednak myśleć o przyszłości bez nadziei. To ona pozwala człowiekowi – jak twierdzi Tischner – wybiegać poza otaczającą go rzeczywistość i oferować mu nowy, możliwy świat (Tischner 295–296), to ona, mając – zdaniem Marcela – „proroczy charakter”, „czierpie [...] swój autorytet z pewnej utajonej wizji, na którą dane jest jej liczyć, choć nie może z niej korzystać” (Marcel 55).

Nadzieja ma również w świecie liryki Strocewa wymiar eschatologiczny, łącząc się ze zmartwychwstaniem. W wierszu *это самое счастливое время...* (*to jest najszczęśliwszy czas...*, 21.11.2020) Strocew porównuje mentalne przebudzeniu zniewolonego społeczeństwa białoruskiego do powstania z martwych. Zmartwychwstanie dokonujące się w sercu białoruskiej stolicy rodzi skojarzenia z obrazem powszechnego zmartwychwstania, kończącego panowanie śmierci. Ów obraz został utrwalony w tekście *Апокаліпсы św. Яна* (Ap 20, 5–6, 11–15). Korzystając z biblijnego hipotekstu, Strocew mówi o nadziei, której podstawą jest nadejście dnia przyszłej sprawiedliwości i mocne przeświadczenie o „kruchości łą” obecnego w aktualnym świecie (por. Tischner 303–304):

это самое счастливое время
всей моей жизни
говорит

это как жизнь после смерти
сама жизнь вместо
смерти [...]

это идешь среди мертвых домов
и вдруг воскрешение мертвых

а вокруг воскрешение мертвых

люди вокруг выходят из мертвых домов
 восстают из гробов и выходят выходят
 изумленные толпы выходят
 и сонмы и сонмы живых

они хохочут и плачут и поют и танцуют
 как бессмертные (Strocev, *ëto samoe sčastlivoje vremâ*, źródło elektroniczne).

Nadzieja okupiona jest męczeństwem. Jedną z pierwszych ofiar krwawo stłumionych pokojowych protestów był Aleksandr Tarajkowski, któremu białoruski poeta poświęcił wiersz *не маўдан* (*to nie majdan*, 11.08.2020). Postać ta powraca w innych lirykach Strocewa. Dzieje się tak m.in. w utworze *выходи* (*wyjdz*, 4.04.2021), którego kośćcem jest motyw nadziei na zmartwychwstanie. Nieprzypadkowo rzeczony tekst powstał w okresie Świąt Wielkiej Nocy. Inicjuje go odwołanie do ewangelicznej sceny wskrzeszenia Łazarza, zwieńczonej słowami „Łazarzu, wyjdź na zewnątrz!» I wyszedł zmarły” (J 11, 43–44). Strocev, cytując Ewangelię według św. Jana („выходи // Лазарь // и вышел” (Strocev, *vyhodi*, źródło elektroniczne)), uczynił ją stabilnym hipotekstem, którego znajomość jest kluczem do odczytania wymowy ideowej wiersza. Centralną postacią liryku jest Chrystus czyniący cuda, uczestniczący w drodze krzyżowej, powstający z martwych. Słowa Jezusa „wyjdź na zewnątrz” pobrzmiwają w kolejnych partiach utworu i stanowią bezpośrednie wezwanie dla dwóch rzeczywistych postaci – Aleksandra (Tarajkowskiego)³ i Romana (Bondarienki)⁴. Zmartwychwstanie współczesnych „białoruskich Łazarzy” ożywia nadzieję, że ich przedwczesna śmierć nie była daremna i przyniesie owoc wolności. „Nadzieja – pisze Tischner – proponuje nowy świat. Propozycję można odrzucić, a proponującego zabić. Dojrzałość nadziei przejawiać się wtedy będzie przez heroizm, z jakim człowiek byłby w stanie bronić swego owocu” (Tischner 295–296). Tarajkowski i Bondarienko, urzeczeni wizją lepszego jutra wypływającą z nadziei, architektki przyszłości, wykazali się heroizmem, którego wymownym symbolem była śmierć. Dlatego Strocev, posługując się słowem poetyckim, wkomponowuje nazwiska zamordowanych w topografię Mińska, upamiętniając ich w przestrzeni miejskiej:

как
 на проспект Тарайковского
 поскорее пройти
 спрашиваю

³ Aleksandr Tarajkowski zginął od milicyjnej kuli na początku białoruskich protestów w sierpniu 2020 roku (zob. *Mińsk żegna mężczyznę...*, źródło elektroniczne).

⁴ Roman Bondarienko został śmiertelnie pobity przez nieznaną sprawcę, broniąc białoruskiej biało-czerwono-białej flagi w listopadzie 2020 roku (zob. *Roman Bondarenko...*, źródło elektroniczne).

у женщины в белом

ты
берешь меня за руку
по бульварам и дворикам
наш пеший
маршрут [...]

тихая
главная площадь страны
Площадь Перемен

приглашает
склонить наши головы

видишь
глаза дорогие Романа
помогают не сбиться
с пути (Strocev, *kak*, źródło elektroniczne).

Motyw nadziei przenika też wiersz *цмоку* (*smokowi*, 14.02.2021). Apokaliptyczna wizja eksplozji wulkanu, na skutek której ziemia pokrywa się lawą, ma również wymiar pozytywny. Zniszczenie (teraźniejszość) kontrastuje z odrodzeniem (przyszłość), którego gwarantem jest właśnie nadzieja („магма живая”, Strocev, *смoku*, źródło elektroniczne) ukryta pod cienką warstwą zakrzepłej lawy. Tym samym Strocev kieruje uwagę odbiorcy w stronę kategorii czasu, która odgrywa w poezji białoruskiego twórcy niepoślednią rolę. Wyczuwając tragizm teraźniejszości, poeta pokłada ufność w przyszłości, powtarzając myśl o temporalnym charakterze nadziei i dokonującej się w niej syntezie czasu, wyrażoną w wspomnianym eseju Tischnera. Polski duchowny i filozof zauważa, że

doświadczenie czasu to w nadziei najpierw i przede wszystkim doświadczenie jakiejś przyszłości. Nie znaczy to jednak, by teraźniejszość i przeszłość zapadały w zapomnienie. Między teraźniejszością i przyszłością pojawia się kontrast. Przyszłość to miejsce ostatecznego wybawienia. Teraźniejszość to miejsce obecnej tragiczności. Ale nadzieja wiąże teraźniejszość i przyszłość więzią dialektyczną tezy z jej antytezą. Jeżeli teraz jest ciemność, to jutro zjawi się światłość w tej ciemności, jeśli tu jest ziemia zgrzyoty, to tam jest ziemia rozkwitu, jeżeli tu panuje choroba i ból, to tam jest wieczna młodość (Tischner 299).

Innym aspektem bezpośrednio powiązanim z nadzieją, a poruszonym w liryku Strocewa, jest zagadnienie zła, które w analizowanym utworze, podobnie jak w kilku innych wierszach, utożsamiane jest z postacią smoka⁵. Bestia, mająca

⁵ Obraz smoka obecny jest m.in. w wierszach *белорусская медитация* (*bialoruska medytacja*, 05.06.2020), *мы с женой* (*ty z żoną*, 13.08.2020), *как удивительно* (*jak wspaniale*, 23.08.2020), *цмок* (*smok*, 20.12.2020).

w świecie poetyckim Strocewa biblijno-literacki rodowód, traci swoją pierwotną siłę, stając się karykaturą „drapieżnego pancernego smoka” („цмоку / некуда приземлиться / драконова гора обернулась / вулканом // идет вприпрыжку / быстро перебирая лапами / пятки печет”) (Strocev, *cmoku*, źródło elektroniczne). Dławiący ją strach twórcy umiejętnie maskuje w słowie poetyckim zawierającym ukryty frazeologizm „душа в пятки ушла”. Tym samym Strocev podejmuje problem nietrwałości zła. „Kruchość zła” jest, zdaniem Tischnera, drugim doświadczeniem, obok doświadczenia czasu (Tischner 300). „Im żywsza nadzieja, im bardziej spontanicznie rozwija się jej skok ku jutru, tym słabsze jest w niej doświadczenie zła aktualnie gnębiącego człowieka. W nadziei istnienie zła jest pozorem istnienia; zło jest przemijające, przypadkowe, całkiem kruche” (Tischner 300). Nadzieja w przekonaniu poety jest czynnikiem przybliżającym zwycięstwo dobra nad złem; ma ona swój udział w aktywizacji konstruktywnej siły dobra i neutralizacji rażącej siły zła.

Motyw nadziei przeplata się w najnowszej poezji Strocewa z motywem rozpaczcy. Ścisły związek zachodzący pomiędzy obydwoma pojęciami odnotował Marcel, zauważając, że „o nadziei można mówić tylko tam, gdzie wchodzi w grę pokusa rozpaczcy” (Marcel 37). „Istota aktu rozpaczcy”, zdaniem francuskiego filozofa, jest „kapitulacją przed czymś, co mój sąd uznał za *fatum*” (Marcel 37). Tischner dodaje, że „rozpacz oznacza utratę sensu wszystkiego, co człowieka otacza” (Tischner 279). Problem ten szczególnie mocno ujawnia się w wierszach Strocewa o zniewoleniu utrzymanych w poetyce więziennej. W liryku *мороз* (*mróz*, 01.02.2021) zimowy pejzaż obserwowany zza krat przez osadzone kobiety jest antytezą sytuacji lirycznej z wiersza Aleksandra Puszkina *Зимнее утро* (*Zimowy poranek*, 1829):

Мороз и солнце; день чудесный! [...]

Вся комната янтарным блеском
Озарена. Веселым треском
Трещит затопленная печь.
Приятно думать у лежанки.
Но знаешь: не велеть ли в санки
Кобылку бурую запретить? (Puškin 117)

мороз

солнце

снег слепит глаза [...]

в камере
нет отопления
воздуха [...]

свет режет глаза

беснование

льжня до горизонта (Strocev, *moroz*, źródło elektroniczne).

Po raz kolejny wiersz staje się przyczynkiem do refleksji dotyczącej czasu. Przepelniony rozpaczą okres odbywania kary (jak powiedziałyby Tischner – „miejsce obecnej tragiczności” [Tischner 299]) jest postrzegany przez osoby osadzone jako demoniczna wieczność, w której nie ma miejsca na nadzieję. Marcel dowodzi, że „rozpacz to w pewnym sensie świadomość zamkniętego czasu lub, ściślej mówiąc, uświadomienie sobie czasu jako więzienia, podczas gdy nadzieja zdaje się przenikać poprzez czas; wszystko dzieje się wówczas tak, jak gdyby czas zamiast zamykać się wokół świadomości, pozwalał czemuś przez siebie przenikać” (Marcel 55). Więzienie przypomina piekło, na którego bramach Dante Alighieri umieścił napis: „Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate / Wchodzący we mnie, zostawcie nadzieję” (Dante, źródło elektroniczne). Rozpacz będąca aktem rezygnacji z nadziei nosi w sobie pierwiastek infernalny. Pojawiające się w liryku Strocewa słowo „беснование” (Strocev, *moroz*, źródło elektroniczne) nie tylko wyraża gniew i bezsilność, lecz uosabia również stan opętania człowieka przez demony i jednocześnie jest odwołaniem do biblijnego hipotekstu (zob. Mt 8, 28–34).

W świecie poetyckim Strocewa więzienie nie zawsze jest miejscem triumfu rozpacz. Podmiot liryczny wiersza *матушка Церковь* (*mateczka Cerkiew*, 23.04.2021) niczym psalmista Dawid postrzega Stwórcę jako źródło nadziei: „A teraz w czym mam pokładać nadzieję, o Panie? W Tobie jest moja nadzieja” (Ps 39, 8); „Spocznij jedynie w Bogu, duszo moja, bo od Niego pochodzi moja nadzieja” (Ps 62, 6). Utwór poświęcony białoruskiemu więźniowi politycznemu Pawłowi Siewiaryńcowi⁶ utrzymany jest w charakterze modlitwy. Podmiot liryczny, będąc osadzonym („я / на бетонном полу / в темнице”; „мне так / жутко / за казенной решеткой”) (Strocev, *matuška Cerkov'*, źródło elektroniczne), nie ulega „pokusie rozpacz” i kieruje swe myśli w stronę Cerkwi, która niczym matka napoi go „miodem i mlekiem” oraz nakarmi chlebem eucharystycznym, którym jest Bóg żywy⁷. Głęboka wiara Siewiaryńca i nadzieja przenikają tekst artystyczny Strocewa, w którym podmiot liryczny utożsamiany jest z postacią uwiecznioną w dedykacji. One pozwolą więźniowi „odnieść zwycięstwo nad samym sobą”,

⁶ Paweł Siewiaryniec to białoruski pisarz, publicysta i polityk opozycji, wielokrotnie zatrzymywany i osadzany w areszcie. Obecnie odbywa karę 7 lat pozbawienia wolności w więzieniu o zastrzyżonym rygorze za „organizację masowych zamieszek” (zob. *Białoruś: Paweł Siewiaryniec...*, źródło elektroniczne).

⁷ W podobnej poetyce utrzymany jest wiersz *Улеў* (*Ul*, 13.11.2020-10.04.2021).

„uwolnią od lęku i dadzą siłę duchową do przetrwania wszystkich burz życiowych” (por. *Homilia Jana Pawła II...*, źródło elektroniczne).

Doświadczenie aresztanta obecne w najnowszej poezji Strocewa ma również odcień autobiograficzny. Literat – po zatrzymaniu 21 października 2020 roku – decyzją mińskiego sądu został skazany na karę 13 dni pozbawienia wolności za udział w nielegalnym zgromadzeniu. Przebywając w areszcie, Strocew nie uległ jednak „pokusie rozpacz”, „aktywnie czy zwycięsko zwalczając ją – jak powiedziałyby Marcel – w akcie nadziei” (Marcel 37). Artykuł 23.34 białoruskiego Kodeksu wykroczeń, na podstawie którego poeta został uwięziony, jest jednocześnie tytułem wiersza. Strocew operuje w tym utworze paradoksem. Dla podmiotu lirycznego wyjście poza mury więzienia po odbyciu kary nie jest prawdziwym odzyskaniem wolności. Życie w warunkach całkowitego jej braku sprawia, że opuszczając celę, przypomina on więźnia kroczącego po spacerniaku („нет / я не вышел на свободу / я вышел на прогулку”) (Strocev, 23.34, źródło elektroniczne). Podmiot liryczny nie mówi jednak o kapitulacji, chociaż na pierwszy rzut oka tak mogłoby się wydawać. Zniewolenie jest próbą. Marcel twierdzi, że człowiek poddany próbie narażony jest „na pokusę zamknięcia się w sobie” i przypomina „rozregulowany mechanizm”, którego działanie „nie jest już kierowane żadną ożywiającą intencją” (Marcel 62). Podmiot liryczny Strocewa stawia czoło próbie zniewolenia i wychodzi z niej zwycięsko. Dzieje się tak właśnie dzięki nadziei. To ona pozwala pokonać rozpacz odbierającą chęć do działania. To ona sprawia, że ruch po okręgu przypominającym zakłęty krąg (marsz po więziennym spacerniaku) staje się ruchem liniowym w stronę wyznaczonego celu (spacer ku wolności). Na oczach czytelników bohater liryczny wiersza 23.34 z niewolnika przeradza się w wędrowca, pokonującego trudy egzystencji. Przypomina *homo viator* – człowieka z refleksji filozoficznej Marcela.

Pokojowa białoruska rewolucja 2020 roku stała się dla Strocewa źródłem natchnienia oraz wpłynęła na formę i treść jego najnowszych utworów. Motyw nadziei – będący literacką transformacją uczucia, którego doświadczają współcześni Białorusini – jest integralną częścią jego świata poetyckiego. Chciałoby się rzec: „przeczytaj najnowszą poezję białoruskiego twórcy – odnajdziesz w niej nadzieję”. Poeta szkicuje zbiorowy portret ludzi przepełnionych nadzieją, będącą dla nich impulsem do działania. Ukazuje ich w momencie próby, jaką jest zniewolenie. Odpowiedzią na zniewolenie jest sprzeciw rodzący się z nadziei. Z nadziei wypływa również doświadczenie heroizmu. Utwory Strocewa nie tylko uwieczniają osoby walczące o wolność, lecz także pomnażają nadzieję tkwiącą we wszystkich podejmujących heroiczną walką ze złem. Nadzieja pozwala im uzmysłowić „kruchosc” i „nietrwałość” zła. Jest także pocieszeniem dla cierpiących z powodu straty. Pomaga nie ulegać rozpacz. Rozważania o nadziei w tekstach artystycznych Strocewa są wzbogacone biblijnymi reminiscencjami akcentującymi religijną pozycję autora i stanowiącymi dodatkowe źródło sensu. Zakończenie

procesu twórczego zbiega się z umieszczeniem wierszy w internecie. Tym samym poeta, ignorując cykl wydawniczy i omijając cenzurę, oddaje swoje dzieło bezpośrednio czytelnikowi. W ten sposób krzepi jego serce nadzieją.

Bibliografia

- Ananko, Âroslava, Genrih Kiršbaum. „Bilingval’noe rasstrojstvo. Implicitnyj (ne)čitatel’ i (belo) ruskij sub’ekt v «Loskutnoj ode» D. Stroceva”. *Novoe literaturnoe obozrenie*, 2, 2018. Web. 19.09.2021. <https://magazines.gorky.media/nlo/2018/2/bilingvalnoe-rasstrojstvo.html>.
- Asnyk, Adam. *Miejmy nadzieję!*. Web. 03.10.2021. <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/asnyk-miejmy-nadzieje.pdf>.
- Białoruś: Paweł Siewiaryniec i szóstka innych opozycjonistów z karami od 4 do 7 lat więzienia*. Web. 17.09.2021. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8172134,bialorus-pawel-siewiaryniec-opozycjonisci-wyroki-wiezienie.html>.
- Dante, Alighieri. *Boska komedia*. Przeł. Julian Korsak. Web. 17.09.2021. <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/boska-komedia.pdf>.
- Dark, Oleg. „Gnev o stihah Stroceva”. Dmitrij Strocev. *Butylki sveta. Kniga stihotvorenij*. Moskwa. Seria „Russkij Gulliver”, Centr sovremennoj literatury, 2009, s. 7–14.
- Davydenkov, Aleksej. „Dmitrij Strocev, «Butylki sveta» (kniga stihotvorenij). – M., Seria «Russkij Gulliver», Centr sovremennoj literatury, 2009”. *Zinziver*, 1, 2010. Web. 19.09.2021. <https://magazines.gorky.media/zin/2010/1/butylki-sveta.html>.
- Dmitri Strotsev Wins the 2021 Disturbing the Peace Award to a Courageous Writer at Risk*. Web. 10.10.2021. <https://www.vhlf.org/awards/dmitri-strotsev-wins-the-2021-disturbing-the-peace-award-to-a-courageous-writer-at-risk/>.
- Dmitry Strotsev in Oxford / Dmitrij Strocev v Oksforde*. Transl. by Avril Pyman, Yan Probststein, Valzhyna Mort. Web. 19.09.2021. https://archive.org/details/dmitry_strotsev_v_oxforde/05.++Part+IV.+Three+poems.mp3.
- Dmitry Strotsev’s poem in 7 versions!* Web. 11.10.2021. <http://tamil.in/2020/11/16/dmitry-strotsevs-poem-in-6-versions/>.
- The Golden Age of Poetry Harmony and Freedom. Two Poems by Dmitry Strotsev Translated by Ian Probststein*. Web. 10.10.2021. <https://circumferencemag.com/the-golden-age-of-poetry-harmony-and-freedom/>.
- Hadanovič, Andrej. *Belarus’ oprokinuta: poëtičeskaâ hronika Dmitriâ Stroceva*. Web. 19.09.2021. <https://culture.pl/ru/article/belarus-oprokinuta-poeticheskaya-khronika-dmitriya-stroceva#>.
- Hanna Komar. Web. 10.10.2021. <https://www.eurozine.com/authors/komar-hanna/>.
- Homilia Jana Pawła II wygłoszona w Poznaniu 3 czerwca 1997*. Web. 24.03.2021. <http://arch-poznan.pl/pl/homilia-jana-pawla-ii-wygloszona-w-poznaniu-3-czerwca-1>.
- Marcel, Gabriel. „Zarys fenomenologii i metafizyki nadziei”. Gabriel Marcel. *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*. Przeł. Piotr Lubicz. Warszawa, Instytut Wydawniczy PAX, 1984, s. 29–70.
- Markitantova, Olga. „Cvetovoe prostranstvo v poëzii D. Stroceva (sbornik stihov «Ostrov Ce»)”. *Zbornik navukovyh artykulaŭ VIII Miŭnarodnaj navukovaj kanferencyi “Slavânskiâ litaratury ŭ kanteksce susvetnaj”, prysvečanaj 125-goddzŭ z dnâ naradžennâ Ânki Kupaly i Âkuba Kolasa*. Minsk, BDU, 2008, s. 364–369.
- Markitantova, Olga. „Poëziâ Dmitriâ Stroceva kak hudoŭestvennaâ sistema”. *Izvestiâ Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny*, 1 (70), 2012, s. 70–76.

- Mińsk žegna męzczyżnę zabitego podczas demonstracji*. Web. 14.09.2021. <https://wyborcza.pl/7,75399,26212061,mińsk-zegna-zabitego-podczas-demonstracji.html?disableRedirects=true>.
- Osiewicz, Bartosz. *Od prospektu Zwycięzców do aresztu Okrestino – Dmitrija Strocewa poezja protestu* [w druku].
- Presentazione del libro „TERRA SORELLA”, di Dmitrij Stroccev*. Web. 13.11.2021. <https://www.russiacristiana.org/poesie-di-dmitrij-strocev/>.
- Puškin, Aleksandr. *Stihotvorenjá. Poëmy. „Evgenij Onegin”*. *Dramatičeskie proizvedeniá. Proza*. Moskva, Èksmo, 2008.
- Roman Bondarenko, białoruski Popieluszko*. Web. 14.09.2021. <https://www.rp.pl/swiat/art421961-roman-bondarenko-białoruski-popieluszko>.
- Sesboué, D. „Wino”. *Słownik teologii biblijnej. Dzieło zbiorowe*. Red. Xavier Leon-Dufour. Przeł. i oprac. bp Kazimierz Romaniuk. Poznań, Pallottinum, 1990, s. 1044–1046.
- Strocev, Dmitrij. *23.34*. Web. 10.09.2021. <http://soloneba.com/dmitrij-strocev/>.
- Strocev, Dmitrij. *Butylki sveta. Kniga stihotvorenij*. Moskva, Centr sovremennoj literatury, 2009.
- Strocev, Dmitrij. *emoku*. Web. 10.08.2021. <https://formasloff.ru/2021/07/01/dmitrij-strocev-net-netjurma/>.
- Strocev, Dmitrij. *ëto samoe sčastlivoje vremá*. Web. 10.09.2021. <http://soloneba.com/dmitrij-strocev/>.
- Strocev, Dmitrij. *Gazeta. Stihotvorenjá*. Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2012.
- Strocev, Dmitrij. *kak*. Web. 10.08.2021. <https://formasloff.ru/2021/07/01/dmitrij-strocev-net-netjurma/>.
- Strocev, Dmitrij. *kak udivitel'no*. Web. 10.09.2021. <http://soloneba.com/dmitrij-strocev/>.
- Strocev, Dmitrij. *matuška Cerkov'*. Web. 10.08.2021. <https://formasloff.ru/2021/07/01/dmitrij-strocev-net-netjurma/>.
- Strocev, Dmitrij. *moroz*. Web. 10.08.2021. <https://formasloff.ru/2021/07/01/dmitrij-strocev-net-netjurma/>.
- Strocev, Dmitrij. *Šag*. Minsk, Novye Mehi, 2015.
- Strocev, Dmitrij. *Terra sorella. Testo russo a fronte. Ediz. Bilingue*. Curatore Giulia De Florio, Livorno, Valigie Rosse, 2021.
- Strocev, Dmitrij. *Tridcat' vosem' Stihi i p'esa*. Minsk, Beloruskoe obščestvo, „Kniga”: RÈMC „Orientir”, 1990.
- Strocev, Dmitrij. *Vinograd*. Minsk, Novye Mehi, 2007.
- Strocev, Dmitrij. *vyhodi*. Web. 10.08.2021. <https://formasloff.ru/2021/07/01/dmitrij-strocev-net-netjurma/>.
- Strocev, Dmitro. *Pil, šo tancûé*. Per. Nataliá Bel'čenko, Sergij Žadan, Boris Hersons'kij, Andrij Hadan. Kiïv, Duh i Litera, 2020.
- Strocev, Dmitrij. *hierarchowie; to nie majdan; my z żoną; nie obejmuj omonowca; co u nas*. Przeł. Joanna Bernatowicz. Web. 11.01.2021. <https://rozstaje.art/autorzy/dmitrij-strocev/>.
- Strocev, Dmitrij. *Wiersze*. Przeł. Tomasz Pierzchała. *Helikopter*, 3, 2019. Web. 11.01.2021. <https://opt-art.net/helikopter/3-2019/dmitrij-strocev-wiersze/>.
- Strocev, Dmitry. / Strocev, Dmitrij. „Arguments and Facts; the voices of culture...; for Natalia Gorbanevskaya; A Step; Freedom; for Ian Probststein; Yes Yes Yes; Preparation”. *Four Centuries. Russian Poetry in Translation*. 18. Transl. by Ian Probststein. Essen, Perelmuter Verlag, 2018, s. 39–43.
- Svetašova, Tat'ána. „Fenomen igry v rannem tvorčestve D. Stroceva”. *Zbornik navukovyh artykulaŭ VIII Mižnarodnaj navukovaj kanferencyi “Slavânskiâ literatury ŭ kantëksce susvetnaj”*,

prysvečanaj 125-goddzû z dnâ naradžennâ Anki Kupaly i Ąkuba Kolasa. Minsk, BDU, 2008, s. 381–385.

Szymczak, Mieczysław, red. *Słownik języka polskiego*. T. 2: *L-P*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988.

Tischner, Józef. „Prolegomena chrześcijańskiej filozofii śmierci”. Józef Tischner. *Świat ludzkiej nadziei. Wybór szkiców filozoficznych 1966–1975*. Kraków, Wydawnictwo Znak, 1992a, s. 269–293.

Tischner, Józef. „Wiązania nadziei”. Józef Tischner. *Świat ludzkiej nadziei. Wybór szkiców filozoficznych 1966–1975*. Kraków, Wydawnictwo Znak, 1992b, s. 294–310.

Walczak, Emilia, red. *Wschód wolności. Antologia współczesnej literatury białoruskiej, ze wstępem Krzysztofa Czyżewskiego*. Bydgoszcz, Miejskie Centrum Kultury w Bydgoszczy, 2020.

Zaproszenie na konferencję. Web. 11.10.2021. http://ifros.home.amu.edu.pl/?page_id=8213.